

Ο θόρυβος στη γραπτή επικοινωνία ¹

Περίληψη

Η ανακοίνωση επιχειρεί να διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους ο θόρυβος επιδρά στη γραπτή επικοινωνία και τις διαδικασίες με τις οποίες το γραπτό μήνυμα αναδομείται μόνιμα ή περιστασιακά ώστε να ξεπερνά τις δυσχέρειες που προκύπτουν από την πιθανή ή αναμενόμενη παρουσία θορύβου. Σε αυτό το πλαίσιο κρίνεται σκόπιμη μια διευρυμένη θεώρηση της έννοιας «θόρυβος», καθώς: α) ο θόρυβος δεν θεωρείται πλέον αποκλειστικό φαινόμενο της προφορικής, αλλά και της γραπτής επικοινωνίας, β) δε θεωρείται αποκλειστικά ενδο-συστηματικό φαινόμενο και αναζητούνται οι εξω-συστηματικές παράμετροι που καθορίζουν την παρουσία του, γ) η παρουσία του δεν εντοπίζεται μόνο στο κανάλι, αλλά σε όλες τις συνιστώσες επικοινωνίας, δ) ανιχνεύονται πιθανές θετικές χρήσεις του.

Η παρουσία θορύβου και οι τρόποι με τους οποίους επιδρά στη γραπτή επικοινωνία καθορίζονται ανάλογα με φαινομενικά εξω-συστηματικές παραμέτρους και με ενδο-συστηματικές παραμέτρους. Αντίστοιχα διαφοροποιούνται και οι διαδικασίες με τις οποίες αυξάνεται η πληροφορία του γραπτού μηνύματος, ώστε να υπερβαίνει τις δυσχέρειες ενός θορυβώδους καναλιού.

Η παρουσίαση αποσκοπεί να συνεισφέρει στην αναζήτηση της πληροφορίας στο γραπτό μήνυμα υπερβαίνοντας την παραδοσιακή αντίληψη της γραπτής γλώσσας ως απλής καταγραφής της προφορικής, ώστε να είναι δυνατή η διερεύνηση των ιδιαίτερων τρόπων δόμησης και λειτουργίας της ως αυτονόμου συστήματος επικοινωνίας μέσω οπτικών σημείων. Επίσης, στοχεύει στη διερεύνηση των τρόπων αναδόμησης του γραπτού μηνύματος, ώστε να μειώνονται οι πιθανότητες ελλιπούς ή εσφαλμένης κατανόησης εξαιτίας του θορύβου.

1. Εισαγωγή

Σε πρώτη προσέγγιση, η παρουσία θορύβου στην γραπτή επικοινωνία φαίνεται αδιανόητη. Αυτό οφείλεται σε μια περιοριστική ερμηνεία του φαινομένου **θόρυβος**, όπως προκύπτει από τις επεξεργασίες της κλασικής θεωρίας της επικοινωνίας των E. Shannon & W. Weaver, καθώς και σε μια εμπεδωμένη αντίληψη περιοριστικής ερμηνείας των χαρακτηριστικών και της λειτουργίας της γραπτής γλώσσας. Με την παρούσα ανακοίνωση,

---

¹ Στοιχεία δημοσίευσης (N. 2)

Παπαδοπούλου, Μ. (1997). Ο θόρυβος στη γραπτή επικοινωνία. Στο Ε. Μελά-Αθανασοπούλου (επιμ.). *Πρακτικά του 10^{ου} Διεθνούς Συμποσίου Θεωρητικής και Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 148-162.

επιχειρείται μια συνολική επαναπροσέγγιση του ζητήματος με στόχο την αξιολόγηση της δράσης του θορύβου, καθόσον εκτιμούμε ότι η διερεύνηση των επιπτώσεων του θορύβου στην γραπτή επικοινωνία είναι ιδιαίτερα χρήσιμη:

- τόσο στο θεωρητικό επίπεδο, επιτρέποντας τη συγκρότηση μιας σύγχρονης, διευρυμένης θεωρίας για τη γραφή,

- όσο και σε εφαρμοσμένο επίπεδο, ερμηνεύοντας τη μόνιμη ή περιστασιακή αναδόμηση του γραπτού μηνύματος, με τρόπο ώστε να υπερβαίνει τις δυσχέρειες που προκύπτουν από την τυχαία ή την αναμενόμενη παρουσία θορύβου.

2. Οριοθέτηση της έννοιας του θορύβου

Η πρώτη παρουσίαση της έννοιας του θορύβου γίνεται το 1949 από τους E. Shannon & W. Weaver οι οποίοι, στην προσπάθειά τους να ορίσουν ένα μαθηματικό μοντέλο μέτρησης της πληροφορίας, διατυπώνουν τα βασικά χαρακτηριστικά της επικοινωνίας. Οι Shannon & Weaver ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με την ακρίβεια της μετάδοσης των συμβόλων επικοινωνίας μέσω της λειτουργίας του καναλιού και τις διαδικασίες κωδικοποίησης ενός μηνύματος². Σύμφωνα με τη Μαθηματική Θεωρία της Επικοινωνίας, **θόρυβος** θεωρείται κάθε είδους παραμόρφωση του σήματος που εκπέμπεται από έναν πομπό προς ένα δέκτη, εξαιτίας λάθους ή εξωτερικής παρεμβολής κατά την διάρκεια της μετάδοσης και λήψης του, χωρίς την ανάλογη πρόθεση της πηγής, με αποτέλεσμα την ανεπιθύμητη αύξηση της αβεβαιότητας κατά την επιλογή του μηνύματος³. Ο θόρυβος αποτελεί ένα σημαντικό επικοινωνιακό πρόβλημα, καθώς συνιστά έναν αστάθμητο παράγοντα της επικοινωνιακής διαδικασίας.

Οι Shannon & Weaver εντοπίζουν τον θόρυβο κυρίως στο κανάλι μετάδοσης της πληροφορίας και μελετούν την επίδρασή του αποκλειστικά στην ακρίβεια μετάδοσης των συμβόλων επικοινωνίας. Παρότι αναγνωρίζουν ότι θα έπρεπε η έννοια του θορύβου να διευρυνθεί, ώστε να συμπεριλαμβάνει τις παραμορφώσεις όχι μόνο του **σήματος** αλλά και του **νοήματος** που συμβαίνουν κατά την επικοινωνιακή διαδικασία, προτείνοντας μάλιστα την διάκριση δύο ειδών θορύβου -τον **μηχανικό** (αναφορικά με τις παραμορφώσεις του σήματος) και τον **σημασιακό** (για τις παραμορφώσεις του νοήματος)⁴-, πρωταρχικό μέλη-

---

² SHANNON E. & WEAVER W. [1949], σελ.8.

³SHANNON E. & WEAVER W. [1949], σελ. 19

⁴ SHANNON E. &WEAVER W. [1949], σελ.26

μά τους παραμένει η επίλυση προβλημάτων στο τεχνικό επίπεδο της μετάδοσης της επικοινωνίας.

Μετά την πρώτη παρουσίασή της στη *Μαθηματική θεωρία της Επικοινωνίας*, η έννοια του θορύβου διευρύνεται, ώστε να συμπεριλάβει κάθε σήμα που λαμβάνεται χωρίς να έχει μεταδοθεί από την πηγή, όπως και καθετί που κάνει δυσκολότερη την ακριβή αποκωδικοποίηση του μηνύματος⁵. Αυτή η διευρυμένη θεώρηση, υπερβαίνει την αρχική οριοθέτησή του θορύβου από τους Shannon & Weaver, για να είναι όμως δυνατή η διερεύνηση της παρουσίας και της επίδρασης του θορύβου στη **γραπτή επικοινωνία** θα ήταν σκόπιμο να εισαγάγουμε συγκεκριμένες επιπρόσθετες διευκρινήσεις που καθιστούν τον θόρυβο ένα ιδιαίτερα λειτουργικό εργαλείο για την ανάλυση της γραπτής γλώσσας:

α) Αρχικά πρέπει να τονιστεί ότι ο θόρυβος αποτελεί ένα φαινόμενο που επηρεάζει, με διαφορετικό τρόπο, τόσο το ακουστικό όσο και το οπτικό κανάλι, άρα επηρεάζει εξίσου την προφορική και την γραπτή επικοινωνία,

β) ο θόρυβος δεν αποτελεί έναν αποκλειστικά αστάθμητο, τυχαίο φαινόμενο (π.χ. μια σκισμένη σελίδα βιβλίου), αλλά συνιστά προϊόν συγκεκριμένων ενδο-συστημικών και εξω-συστημικών παραμέτρων,

γ) η παρουσία θορύβου στη γραπτή επικοινωνία δεν θα πρέπει να θεωρείται *a priori* αρνητική, καθώς μπορεί να αποτελεί συνειδητή παράμετρο για την αύξηση της πρωτοτυπίας του μηνύματος⁶ (π.χ στην περίπτωση διαφημιστικών μηνυμάτων), ή να συνιστά τμήμα εκπαιδευτικής διαδικασίας (π.χ. ένας λεκές σε μια σελίδα επιτρέπει τους μαθητές να εργασθούν για την αποκατάστασή του κειμένου διαμορφώνοντας με βάση το συγκεκριμένο υποθέσεις για το τμήμα που δεν αναγνωρίζεται),

δ) ο θόρυβος δεν επηρεάζει με όμοιο τρόπο και σε κάθε χρονική στιγμή όλους τους αποδέκτες ενός μηνύματος. Αυτό που για κάποιον είναι θόρυβος για έναν άλλον δεν είναι π.χ. ένα γκράφιτι στον τοίχο μπορεί να αποτελεί θόρυβο για κάποιον (κυρίως για τον ιδιοκτήτη του τοίχου) ενώ να συνιστά πληροφορία για έναν άλλο αναγνώστη. Με αυτή την έννοια δεν μας απασχολεί τόσο η φυσική παρουσία θορύβου, όσο ο τρόπος με τον οποίο επιδρά στη στάση των αποδεκτών ενός μηνύματος,

ε) τέλος, ο θόρυβος δεν εντοπίζεται αποκλειστικά στο κανάλι, αλλά ανιχνεύεται σε όλες τις παραμέτρους επικοινωνίας, δηλαδή στον δέκτη, στον πομπό, στο μήνυμα, ακόμα και στις πολιτιστικές νόρμες που διέπουν την επικοινωνία.

---

⁵ FISKE J. [1992], σελ. 26

⁶ Αύξηση της εντροπίας του μηνύματος

3. Η παρουσία θορύβου

Λαμβάνοντας υπόψιν τις παραπάνω παρατηρήσεις θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τι συνιστά "θόρυβο" στη γραπτή επικοινωνία και ειδικότερα στη γραπτή γλώσσα. Σε αυτή την κατεύθυνση, κρίνουμε σκόπιμο να αναλύσουμε τους τρόπους εμφάνισης του θορύβου στις διάφορες παραμέτρους επικοινωνίας. Αρχικά, μπορούμε να αναγάγουμε τα προβλήματα θορύβου (δηλαδή των παρεμβάσεων που διαφοροποιούν το γραπτό μήνυμα ανάμεσα στον πομπό και τον δέκτη ή που δυσχεραίνουν την πλήρη αποκωδικοποίηση-ανάγνωση του μηνύματος) :

α) στο χώρο που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση ενός γραπτού μηνύματος. Σε αυτήν την περίπτωση θόρυβος μπορεί να είναι ένας λεκές στην επιφάνεια μιας σελίδας, η σκισμένη αφίσα στο δρόμο, το ίχνος που αφήνει ένα χαλασμένο στυλό ή ένα μισοξυμένο μολύβι, μια κατεστραμμένη πινακίδα ή ότι απομένει από ένα σχέδιο στην άμμο όταν περάσει η θάλασσα,

β) στο χρόνο της επικοινωνίας. Όπου θόρυβος μπορεί να είναι ο ελλιπής φωτισμός που αποτρέπει την πλήρη ανάγνωση ενός μηνύματος, το ταχύ πέρασμα ενός μηνύματος στην οθόνη ενός υπολογιστή ή των υποτίτλων μιας μεταφρασμένης ταινίας που οδηγεί σε απώλεια πληροφοριών, το διάστημα στο οποίο αναβοσβήνουν οι φωτεινές πινακίδες, ή ακόμα το σύντομο κενό που μεσολαβεί κατά την αλλαγή μηνύματος στις κινούμενες διαφημιστικές πινακίδες, όπου το μήνυμα αποσυντίθεται στα ελάχιστα μη-σημαίνοντα (μη-φέροντα σημασία) όρια του⁷,

γ) στους συμμετέχοντες, δηλαδή στον πομπό, το δέκτη και στους παρευρισκομένους στην επικοινωνία. Σε αυτή την περίπτωση, ο θόρυβος στον αποστολέα-γράφοντα μπορεί να συνίσταται σε εκπομπή λανθασμένου γραπτού μηνύματος ή μηνύματος που δεν λαμβάνει υπόψιν το προφίλ, τα χαρακτηριστικά και τα ενδιαφέροντα ενός συγκεκριμένου ή πιθανού παραλήπτη-αναγνώστη. Αντίστοιχα, ο θόρυβος στον παραλήπτη συναρτάται από το βαθμό προσοχής, προσήλωσης στο μήνυμα, φαινόμενο που ανάγεται σε προσωπικές του επιλογές: ενδιαφέρον, σκοπιμότητα, υποχρέωση, ευχαρίστηση ακόμα και στο τυχαίο π. χ κάποιος νεφροπαθής θα διάβαζε με διαφορετικό τρόπο τις αντενδείξεις ενός φαρμάκου από ότι μια αφίσα στο δρόμο, διαφορετικές πληροφορίες συγκρατεί ένας άνεργος που αναζητεί στην εφημερίδα μια θέση εργασίας από κάποιον που ενδιαφέρεται

---

⁷ Αναλυτική παρουσίαση για τα νέα μέσα γραπτής επικοινωνίας και την επίδρασή τους στις θεωρίες για τη γραφή: BOURGAIN, D.[1990]

γενικά για τις ειδήσεις, συχνά οι μαθητές θεωρούν θόρυβο τις υποσημειώσεις στα όρια μιας σελίδας (δηλαδή μη-άξιο ανάγνωσης και ταυτόχρονα ενοχλητικό στη ροή του κειμένου). Επίσης, πηγή θορύβου μπορεί να αποτελούν οι συν-παριστάμενοι σε μια περίπτωση γραπτής επικοινωνίας καθώς η φυσική παρουσία τους μπορεί να δυσχεραίνει τη συγγραφή ή ανάγνωση ενός γραπτού μηνύματος,

δ) στον **κώδικα επικοινωνίας**. Όπου θόρυβος μπορεί να είναι τα ορθογραφικά λάθη που δυσχεραίνουν την αναγνώριση μιας λέξης ή την ανάγνωση ενός κειμένου, χαρακτηριστικό κυρίως των χειρόγραφων κειμένων, τα λάθος κτυπήματα της γραφομηχανής στα έντυπα, ή η λανθασμένη οργάνωση των παραγράφων σε ένα κείμενο, η κακή σελιδοποίηση (ο δαίμων του τυπογραφείου), η δυσνόητη, συνεχής χειρόγραφη γραφή, η χρήση γραφικών νεολογισμών και συντμήσεων, δηλαδή η ασυνήθιστη χρήση της γραπτής γλώσσας που προσκρούει στις γραφικές συνήθειες των χρηστών, η παρεμβολή λέξεων και προτάσεων ξενόγλωσσων που δεν γίνονται κατανοητές ή που δυσχεραίνουν την ανάγνωση ενός κειμένου κλπ,

ε) τέλος, στο **μήνυμα**. Όπου θόρυβο μπορεί να αποτελεί η σκόπιμη ή τυχαία εσφαλμένη ερμηνεία του. Σε αυτήν την περίπτωση, η λανθασμένη ερμηνεία μπορεί να οφείλεται σε άγνοια των πολιτιστικών νορμών που διέπουν τη γραπτή επικοινωνία –και όχι αποκλειστικά άγνοια του κώδικα- ή προγενέστερων γεγονότων και απόψεων που όμως καθορίζουν το περιεχόμενο του κειμένου. Τέλος, ο θόρυβος στο μήνυμα μπορεί να οφείλεται σε μερική ερμηνεία του κειμένου εξαιτίας της παραγνώρισης ορισμένων παραμέτρων του.

Ολοκληρώνοντας, θα ήταν σκόπιμο να τονιστεί ότι η παρουσία θορύβου στο γραπτό μήνυμα είναι συχνότερη και πολυπλοκότερη από ότι είχε αρχικά θεωρηθεί – ιδιαίτερα στην εποχή μας με την αύξηση των μέσων γραπτής επικοινωνίας. Επηρεάζει την ποσότητα και το είδος της πληροφορίας που εκπέμπεται σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, αποτελεί σημαντική παράμετρο που πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν από τον συγγραφέα ένα κείμενο, καθορίζει τους τρόπους ανάγνωσης και προσέγγισης ενός κειμένου και τέλος, συνιστά ένα εν-δυνάμει θετικό στοιχείο για όσους ενδιαφέρονται για την αύξηση της πληροφορίας, της αποτελεσματικότητας και της πρωτοτυπίας του μηνύματος..

4. Προσέγγιση της γραπτής γλώσσας

Για να μπορέσουμε να μελετήσουμε τους τρόπους επίδρασης του θορύβου στο γραπτό μήνυμα και τις διαδικασίες με τις οποίες αυτό αναδιοργανώνεται ώστε να

υπερβαίνει την παρουσία του θορύβου, κρίνεται σκόπιμη μια σύντομη διερεύνηση της φύσης και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της γραπτής γλώσσας, ως συστήματος μετάδοσης πληροφοριών μέσω οπτικών σημείων. Οι ποικίλες αναλύσεις και προσεγγίσεις της γραπτής γλώσσας και της γραφής μπορούν να ενταχθούν σε τρεις γενικότερες κατηγορίες: τη **φωνοκεντρική**⁸, τη **φωνογραφική**⁹ και την **αυτόνομη προσέγγιση** ¹⁰. Οι δύο πρώτες αντιμετωπίζουν τα σημεία της γραπτής γλώσσας σε άμεση εξάρτηση από τα σημεία της προφορικής γλώσσας. Αν και συγκεκριμένα προβλήματα γραφής και κυρίως ορθογραφίας αντιμετωπίζονται με σχετική αυτονομία από τη φωνογραφική προσέγγιση, τελικά δεν αμφισβητείται η υπεροχή του φωνήματος έναντι του γραφήματος και δεν αναγνωρίζεται η ιδιαιτερότητα της γραπτής γλώσσας. Τα σημεία της γραφής θεωρούνται σημεία άλλων σημείων. Ο ρόλος τους περιορίζεται στη σημείωση μιας άλλης γλώσσας, η γραφή αποτελεί απλώς ένα μέσο (ανάμεσα σε άλλα) καταγραφής του προφορικού λόγου.

Η αυτόνομη προσέγγιση¹¹ επιχειρεί μια συνολική αναθεώρηση των αντιλήψεων για τη γραπτή γλώσσα και τη γραφή. Αμφισβητεί την υποταγή της γραπτής στην προφορική γλώσσα και αναζητεί τους ιδιαίτερους τρόπους δόμησης και λειτουργίας της. Τονίζει τις διαφορές που προκύπτουν από τη χρησιμοποίηση διαφορετικού καναλιού για την αναπαράσταση της πραγματικότητας (το ακουστικό στην μία περίπτωση και το οπτικό στην άλλη) και διερευνά τον τρόπο με τον οποίο αυτό συμβάλλει στην ποσότητα και το είδος της μεταδιδόμενης πληροφορίας¹². Αξίζει να σημειωθεί ότι η ποσότητα του μηνύματος που μπορεί να μεταδοθεί μέσω του οπτικού καναλιού είναι πολλαπλάσια από αυτήν που μπορεί να μεταδώσει το ακουστικό κανάλι¹³, αλλά υπόκειται σε περισσότερες δεσμεύσεις που απορρέουν από τη φύση του μέσου: δηλαδή την ανάγκη φωτισμού, την ευθύγραμμη και ανεμπόδιστη διάδοση των οπτικών σημείων, την απαιτούμενη ένταση της προσοχής, κλπ.

---

⁸ Με κύριους εισηγητές τους εκπροσώπους του ευρωπαϊκού και αμερικάνικου δομισμού F. de Saussure και L. Bloomfield, αντίστοιχα.

⁹ Όπως παρουσιάζεται από τους: CATACH N.[1979], GAK V.G. [1976] κ.α.

¹⁰ Αναλυτική παρουσίαση στο: ANIS J. [1988]

¹¹ VACHEK J. [1973 & 1976], ULDALL H.J. [1944], PULGRAM E. [1951], STETSON R.H. [1937], BOLINGER D.L [1946] ANIS J. [1988], κ.α..

¹² Εξειδικευμένες έρευνες της ψυχολογίας ασχολήθηκαν με τη μέτρηση του αριθμού των bits που μπορεί να συλλάβει η ανθρώπινη αντίληψη, FRAISSE R. [1963], RICHAUDEAU F. [1971], SMITH Fr. [1973],κ.α.

¹³ «Η χωρητικότητα του οπτικού καναλιού είναι πολύ μικρότερη από αυτήν του ακουστικού, άρα σε δεδομένο χρονικό διάστημα μπορεί να μεταδώσει μεγαλύτερη ποσότητα πληροφορίας, σχεδόν 100 φορές» ESCARPIT R. [1973]

Η προσέγγιση της γραπτής γλώσσας, ως συστήματος μετάδοσης πληροφοριών μέσω οπτικών σημείων, επιτρέπει τη διερεύνηση των χαρακτηριστικών της καθώς και την ανάδειξη των ιδιαίτερων λειτουργιών που επιτελεί και οι οποίες την απομακρύνουν σταδιακά από την προφορική γλώσσα. Η γραπτή γλώσσα, όπως σημειώνεται από τον πρωτοπόρο, Τσέχο γλωσσολόγο J. Vachek (ο οποίος ασχολήθηκε με το θέμα από τη δεκαετία του 1930), συνιστά ένα σύστημα σημείων που μπορούν να παρουσιασθούν γραφικά. Λειτουργικά, τα γραπτά σημεία απαντούν σε ένα δεδομένο ερέθισμα με στατικό τρόπο, δηλαδή η απόκριση είναι διατηρήσιμη και προϋποθέτει πλήρη κατανόηση και επισκόπηση των μεταδιδόμενων πληροφοριών¹⁴. Η λειτουργική ιδιαιτερότητα της γραφής¹⁵, όπως επισημαίνει ο ανθρωπολόγος J. Goody, συνίσταται στη δυνατότητα αποθήκευσης της πληροφορίας στο χώρο και το χρόνο που επιτρέπει την επανεξέταση, επανατοποθέτηση και ανακατασκευή των φράσεων και των λέξεων, την αναδόμηση του κειμένου σε ένα αφηρημένο και διαφορετικό πλαίσιο καταργώντας την αναγκαστική συνέχεια του προφορικού λόγου και εξασφαλίζοντας τη δυνατότητα ασυνέχειας.

Τέλος, η αναγνώριση της αυτονομίας της γραπτής από την προφορική γλώσσα επέτρεψε τη διερεύνηση των σχέσεων της με άλλα σημειολογικά συστήματα που εξυπηρετούνται από το οπτικό κανάλι, όπως: το τυπογραφικό, το εικονικό και το χρωματικό, καθώς και την αναζήτηση πληροφοριών τόσο στο περιεχόμενο όσο και στη μορφή του κειμένου¹⁶. Η αυτόνομη προσέγγιση της γραπτής γλώσσας επιτρέπει να μελετήσουμε σφαιρικά τους τρόπους με τους οποίους το γραπτό μήνυμα αναδομείται μόνιμα ή περιστασιακά, ώστε να υπερβαίνει τις δυσχέρειες που προκύπτουν εξαιτίας του θορύβου.

5. Παράμετροι θορύβου στη γραπτή γλώσσα

Ο θόρυβος στη γραπτή επικοινωνία καθορίζεται από εξω-συστημικές και ενδο-συστημικές παραμέτρους οι οποίες καθορίζουν, αντίστοιχα, και τις διαδικασίες υπέρβασής του.

Εξω-συστημικές θεωρούμε εκείνες τις παραμέτρους που καθορίζουν άμεσα τη γραπτή γλώσσα και το γραφικό σύστημα και, συνεπώς, επιβάλλουν το πλαίσιο διερεύνησης των

---

¹⁴ VACHEK J. [1976], σελ. 121

¹⁵ Αναλυτικότερη παρουσίαση για τις λειτουργίες της γραφής: GOODY J. [1979] σελ. 145. Ειδικότερα για τις λειτουργίες του γραπτού: BOURGAIN D. [1977] σελ. 63-68.

¹⁶ «Το κείμενο σημαίνει όχι μόνο μέσα από το γλωσσικό του περιεχόμενο αλλά και μέσω της μορφής του». ESCARPIT R. [1973], σελ. 36.

επιδράσεων του θορύβου στη γραπτή επικοινωνία. Στις εξω-συστημικές παραμέτρους μπορούμε να εντάξουμε:

- α) τις ανάγκες για γραφή και ανάγνωση και την αναλογία αναγνωστών και γραφέων σε κάθε συγκεκριμένη κοινωνική οργάνωση,
- β) το είδος των παραγόμενων και αναγνωσκόμενων κειμένων
- γ) τα τεχνολογικά μέσα, και κυρίως
- δ) τους τρόπους και τις διαδικασίες ανάγνωσης-αποκωδικοποίησης του γραπτού μηνύματος.

Οι κοινωνικές, φαινομενικά εξω-συστημικές, παράμετροι επηρεάζουν άμεσα στη μορφή και τη δομή της γραπτής γλώσσας¹⁷. Οι ανάγκες για γραφή ή για ανάγνωση (και άρα η σχέση αναγνωστών-γραφέων) δεν είναι ίδιες σε κάθε κοινωνική οργάνωση. Στη σημερινή εποχή και στις δυτικές –σε υψηλό βαθμό αλφαριθμητισμένες- κοινωνίες, το κύριο βάρος εναποτίθεται στην ανάγνωση. Έχει υπολογισθεί ότι η αναλογία είναι της τάξης 9: 1. Δηλαδή, κατά 90% στην καθημερινή, γραπτή μας επικοινωνία είμαστε αναγνώστες, ενώ οι ανάγκες για γραφή περιορίζονται οριακά στο 10% των δραστηριοτήτων μας. Αυτό το γεγονός οδηγεί στην ανάδειξη της ανάγνωσης σε βάρος της γραφής και συνεπάγεται την αναδιαμόρφωση της γραπτής γλώσσας, ώστε να προσαρμόζεται στις αυξημένες κοινωνικές ανάγκες ανάγνωσης. Επιπλέον, καθώς ο θόρυβος είναι ένα φαινόμενο που επηρεάζει κυρίως τη διαδικασία ανάγνωσης, είναι φανερό ότι η παρουσία του πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν στη δομή και τη μορφή του μηνύματος, ώστε να διευκολύνεται η αποκωδικοποίηση του μηνύματος και να αποτρέπονται τα λάθη που θα προέκυπταν στη γραπτή επικοινωνία εξαιτίας ενός θορυβώδους καναλιού.

Εξίσου σημαντική παράμετρο αποτελεί το είδος των κειμένων και γραπτών μηνυμάτων με τα οποία ερχόμαστε σε καθημερινή επαφή. Η ταχύτατη αύξηση της ποσότητας και της ποικιλίας των μηνυμάτων ορίζει ένα νέο πλαίσιο για την προσέγγιση της γραπτής γλώσσας. Στη θέση του παραδοσιακού έντυπου (βιβλίου ή εφημερίδας), κατακλυζόμαστε καθημερινά από ένα πλήθος γραπτών (αφίσες, πινακίδες στους δρόμους, διαφημιστικά πανό και έντυπα κλπ) που επιβάλλουν διαφορετικές στρατηγικές ανάγνωσης. Επιπλέον, τα σύγχρονα μέσα δημιουργούν ένα νέο χώρο για την παρουσία γραπτών κειμένων και επηρεάζονται με διαφορετικό τρόπο από το θόρυβο.

---

¹⁷ Αναλυτική διερεύνηση της αλληλόδρασης που αναπτύσσεται ανάμεσα στο εκάστοτε σημειολογικό σύστημα σημείωσης και σε κοινωνικής τάξης παραμέτρους: ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ. [1994]

Τέλος, ιδιαίτερα σημαντική είναι η διαφοροποίηση των στρατηγικών αποκωδικοποίησης-ανάγνωσης ενός γραπτού κειμένου που προκύπτουν εξαιτίας της δράσης των υπόλοιπων παραμέτρων. Την παραδοσιακή αντίληψη, ότι η ανάγνωση συνίσταται στη γράμμα προς γράμμα αποκωδικοποίηση κάθε λέξης, έρχονται να αμφισβητήσουν σύγχρονες θεωρητικές αντιλήψεις για τους τρόπους λειτουργίας της οπτικής εικόνας της λέξης, όπως των: VACHEK J. [ήδη από το 1948], ESCARPIT R. [1973], SMITH Fr.[1973], SAMPSON G. [1985] αλλά και εκτεταμένες πειραματικές έρευνες όπως το *Πείραμα της Φιλαδέλφειας* των ROZIN P. και GLEITMAN L. [1963], καθώς και οι πιο σύγχρονες εργασίες της FRITH Uta [1979], των BRYANT & BRADLEY [1980] κ.α. Τα συμπεράσματα αυτών των ερευνών συγκλίνουν στην αντίληψη ότι για τον αλφαριθμητικό χρήστη μιας αλφαριθμητικής γραφής υπάρχουν δύο στρατηγικές προσέγγισης ενός κειμένου: η φωνητική (ή φωνογραφική) και η λογογραφική. Η φωνητική αποτελεί την τμηματική ανάγνωση της λέξης, ενώ η λογογραφική συνίσταται στην αναγνώριση μιας ή περισσοτέρων λέξεων χωρίς αναγωγή στις ελάχιστες μονάδες που την αποτελούν. Το μεγαλύτερο τμήμα της ανάγνωσης γίνεται με τη λογογραφική στρατηγική, ενώ η φωνητική χρησιμοποιείται κυρίως για άγνωστες λέξεις. Ακόμα όμως και σε αυτήν την περίπτωση, οι ερευνητές θεωρούν ότι ο ρόλος της φωνητικής στρατηγικής είναι ιδιαίτερα περιορισμένος, καθώς ο εξοικειωμένος αναγνώστης διαβάζει σχηματίζοντας αναλογίες με ήδη γνωστές λέξεις που μπορούν να διαβαστούν λογογραφικά (ELLIS A. [1984], HENDERSON L. [1982], BARON J. [1977] κ.α.). Οι παραπάνω θεωρητικές επεξεργασίες έρχονται να τονίσουν τη σημασία που έχει η μορφή της λέξης και του κειμένου. Εφόσον ο αναγνώστης διαβάζει λογογραφικά, η παρουσία θορύβου μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια πληροφορίας, άρα το γραπτό κείμενο πρέπει να διαθέτει αυξημένη εντροπία και στοιχεία εικονικότητας, ώστε να εξυπηρετείται η γρήγορη αποκωδικοποίησή του.

Στις **ενδο-συστημικές παραμέτρους** μπορούμε να εντάξουμε:

α) το γραφικό σύστημα που χρησιμοποιείται κάθε φορά,

β) τη σχέση της γραπτής γλώσσας με τα συλλειτουργούντα σημειολογικά συστήματα οπτικής μετάδοσης της πληροφορίας

Στα αλφαριθμητικά συστήματα που παρουσιάζουν αμιγώς ή έντονο φωνητικό χαρακτήρα – όπως το ελληνικό αλφάβητο στα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του- η παρουσία και του ελάχιστου θορύβου οδηγεί σε σημαντική απώλεια πληροφορίας. Για να επεξηγήσουμε αυτή τη θέση, θα χρησιμοποιήσουμε το οριακό παράδειγμα του διεθνούς συστήματος φωνητικής καταγραφής. Το IPA συνιστά σύστημα καταγραφής του προφορικού λόγου

χωρίς όμως να διαθέτει εκείνα τα χαρακτηριστικά που επιτρέπουν στον προφορικό λόγο να ξεπερνά τα προβλήματα θορύβου: τον τονισμό, τη δυνατότητα απόκρισης-ανάδρασης, την κίνηση, τις χειρονομίες κλπ. Η παρουσία θορύβου οδηγεί στην αδυναμία σύλληψης της πληροφορίας με άμεσο τρόπο και υποχρεώνει τον αναγνώστη να αναζητήσει στο συγκεκριμένο τις πληροφορίες εκείνες που θα του επιτρέψουν να αποκαταστήσει το νόημα. Η ιδιαιτερότητα της γραφής ως συστήματος οπτικών σημείων, συνίσταται στη γρήγορη και απευθείας σύλληψη της πληροφορίας και δεν προϋποθέτει τον τεμαχισμό της λέξης στα ελάχιστα τμήματά της.

Τέλος, ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος των συλλειτουργούντων με τη γραφή σημειολογικών συστημάτων τα οποία διευκολύνουν την αποκωδικοποίηση του μηνύματος και, μέσω της αύξησης της εικονικότητάς του, βοηθούν τον αναγνώστη να υπερβαίνει τις δυσχέρειες ενός θορυβώδους καναλιού.

6. Η υπέρβαση του θορύβου

Η λειτουργία του θορύβου, σε όποιους λόγους και αν οφείλεται, αυξάνει τις πιθανότητες ελλιπούς, εσφαλμένης ή καθυστερημένης κατανόησης του μηνύματος/ Η προβλεπόμενη παρουσία θορύβου επιβάλλει διαφοροποιήσεις στο μεταδιδόμενο μήνυμα που αφορούν τόσο τη μορφή (εικόνα) όσο και τα εσωτερικά χαρακτηριστικά (τη δομή) του. Είναι σκόπιμο να αναφέρουμε επιγραμματικά τους τρόπους υπέρβασης του θορύβου στη γραπτή επικοινωνία. Σύμφωνα με τη μαθηματική θεωρία της Επικοινωνίας, η υπέρβαση του θορύβου γίνεται μέσω της αύξησης της εντροπίας του μηνύματος¹⁸, δηλαδή με την επανάληψη της πληροφορίας με άλλα μέσα. Η εντροπία βοηθάει στην ακρίβεια της αποκωδικοποίησης και λειτουργεί ως έλεγχος που επιτρέπει να αναγνωρίσουμε τα λάθη. Ειδικότερα στην περίπτωση της γραπτής επικοινωνίας, η χωρο-χρονική απόσταση που χωρίζει το γράφοντα από τον αναγνώστη υποχρεώνει σε μεγαλύτερη επεξήγηση και άρα σε αύξηση της εντροπίας. Αυτό γίνεται εμφανές εάν αναλογιστούμε την αναλογία των διακριτών μονάδων του προφορικού λόγου, δηλαδή τη σχέση των γραφημάτων προς τα φωνήματα, τη μαζική παρουσία γραμματικών σημείων στη γραπτή γλώσσα (π.χ. διάκριση γένους ή αριθμού) καθώς και τη δομή του γραπτού λόγου¹⁹.

---

¹⁸ «Όταν υπάρχει θόρυβος στο κανάλι, υπάρχουν συγκεκριμένα πλεονεκτήματα για τη μη-χρήση μιας διαδικασίας κωδικοποίησης που αποκλείει εντελώς την εντροπία, καθώς η εναπομένουσα εντροπία βοηθάει στην καταπολέμηση του θορύβου» SHANNON E. & WEAVER W. [1949], σελ. 22.

¹⁹ Για αναλυτικότερη παρουσίαση της εντροπίας στην προφορική και γραπτή γλώσσα: ANIS J. [1988], σελ 146

Πέρα όμως από την εντροπία, εντοπίζουμε άλλες τρεις διαδικασίες υπέρβασης του θορύβου στο γραπτό μήνυμα: την ιστορική ορθογραφία, την αύξηση της εικονικότητάς του και τη διαφοροποίηση των στρατηγικών ανάγνωσης. Η ιστορική ορθογραφία εγκαθιστά στοιχεία λογογραφίας που εξυπηρετούν τη γρήγορη αποκωδικοποίηση ενός κειμένου διευκολύνοντας την υπέρβαση του θορύβου, π.χ. στο φώνημα /i/ αντιστοιχούν τα γραφήματα: ι, η, υ, οι, ει, υι, που γίνονται αντιληπτά ως λογογραφικά σύνολα και ερμηνεύονται ως τέτοια, ενώ συχνά αποτελούν πηγή πληροφορίας στο γραμματικό και στο ετυμολογικό επίπεδο και διευκολύνουν την αποκωδικοποίηση των λέξεων μέσω της οπτικοποίησης της διαφοράς τους²⁰.

Η αύξηση της εικονικότητας του κειμένου, στην οποία συμβάλλουν κατά κύριο λόγο οι συλλειτουργούντες προς τη γραφή σημειολογικοί κώδικες, εξυπηρετεί τη γρήγορη σύλληψη της γραπτής πληροφορίας ακόμα και στην περίπτωση του θορύβου. Η ασυνέχεια του γραπτού που δημιουργείται με την παρουσία κενών διαστημάτων, η χωροθέτηση του κειμένου σε παραγράφους, τα σημεία στίξης, οι τίτλοι, υπότιτλοι, τα πεζά και τα κεφαλαία γράμματα, το χρώμα και τα σχέδια κλπ εξυπηρετούν την αναγνωσιμότητα του κειμένου και ταυτόχρονα λειτουργούν ως βοηθήματα αποκατάστασής του στην περίπτωση θορύβου.

Τέλος είναι σκόπιμο να τονιστούν οι διαφορετικές στρατηγικές προσέγγισης του γραπτού μηνύματος που χρησιμοποιεί ο αναγνώστης για να υπερκεράσει την παρουσία θορύβου, όπως: μετατροπή σε προφορικό, διατύπωση υποθέσεων, αδιαφορία, απόρριψη ενός τμήματος του κειμένου κ.α.

Με την παρούσα ανακοίνωση προσεγγίζεται το θέμα του θορύβου στη γραπτή επικοινωνία και των διαδικασιών με τις οποίες το γραπτό μήνυμα αναδομείται μόνιμα ή περιστασιακά ώστε να ξεπερνά τις δυσχέρειες που προκύπτουν από την πιθανή ή αναμενόμενη παρουσία του. Διατυπώθηκε μια διευρυμένη θεώρηση της έννοιά τους, αναλύθηκαν και αξιολογήθηκαν οι παράμετροι που καθορίζουν την επίδραση του θορύβου στη γραπτή γλώσσα και παρουσιάστηκαν, με συντομία, τρόποι αντιμετώπισης των αρνητικών συνεπειών του θορύβου στη γραφή.

---

²⁰ Όπως προτείνει ο G. Sampson, η ιδανική ορθογραφία συνιστά ένα συγκερασμό των απαιτήσεων του αναγνώστη που εξυπηρετείται από πλήρως λογογραφικά συστήματα και των απαιτήσεων του γράφοντος, που εξυπηρετείται από καθαρά φωνητικά συστήματα. SAMPSON G. [1985], σελ. 211

Βιβλιογραφία

- ANIS J. [1988], *L'écriture: théories et descriptions*, ed. De Boeck Université, Bruxelles
- BARON J. [1977], *What we might know about orthographic rules*, in S. Dornic (ed), *Attention and Performance VI*, Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- BOLINGER D.L. [1946], *Visual Morphemes*, Language **Vol. XXII, No 4**.
- BLOOMFIELD L. [1970] *Le langage (Language, 1933)*, Payot, Paris.
- BOURGAIN D. [1977], *Fonctions et représentations de l'écrit*, E.L.A. **No 28**.
- [1990], *L'écriture évanescence*, LIDIL **No 3**, Presses Universitaires de Grenoble.
- CATACH N. [1979], *Le graphème*, PRATIQUES No 25, Metz.
- ELLIS A.W. [1984], *Reading, Writing and Dyslexia: a cognitive analysis*, Lawrence Erlbaum.
- ESCARPIT P. [1973], *L'écrit et la communication*, P.U.F., Paris.
- FISKE J.[1992], Εισαγωγή στην επικοινωνία, (*Introduction to communication studies*, 1989), εκδ. Επικοινωνία και Κουλτούρα, Αθήνα.
- FRAISSE R. [1963], *La perception des mots, oùi Problèmes de Psycholinguistique*, P.U.F., Paris
- FRITH Uta [1979], *Reading by eye and writing by ear*, in P.A. Kolars, M. Wrolstad and H. Bouma (eds), *Processing of Visible Language I*, Plenum, N.Y.
- GAK V.G. [1976], *L'orthographe française*, SELAF, Paris.
- GOODY J. [1979], *La raison graphique, (The domestication of the savage mind, 1977)*, ed. de Minuit, Paris
- HENDERSON L. [1982], *Orthography and Word Recognition in Reading*, Academic Press.
- LAFONT R.. (sous la direction de) [1984], *Anthropologie de l'écriture*, Centre Georges Pompidou, CCI, Paris.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Μ. [1994], Η κοινωνική λειτουργία της γραφής, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Φιλοσοφική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- PULGRAM E. [1951], *Phoneme and Grapheme: a parallel*, Word No 7.
- RICHAUDEAU F. [1971], *Les mots, les phrases et la mémoire*, Communication et langage, No 9.
- ROZIN P. & GLEITMAN, LILA R. [1977], *The structure and acquisition of reading II: the reading process and the acquisition of the alphabetic principle*, Reber and Scarborough (eds) *Towards a Psychology of Reading*, Hillsdale, N J.
- SAMPSON G. [1985], *Writing Systems*, Stanford Univ. Press, California.

SAUSSURE F. de [1981], *Cours de linguistique générale*, Payot, Paris.

SHANNON CL. E. & WEAVER W. [1949], *The mathematical theory of communication*,
Univ of Illinois Press.

SMITH Fr.[1973], *Psycholinguistics and Writing*, Holt,Rinehart,Winston, N.Y.

STETSON R.H. [1937], *The phomeme and the Grapheme*, Klincksieck.

ULDALL H.J. [1944], *Speech and Writing*, Acta Linguistica **IV**, Copenhaguen.

VACHEK J.[1973], *Written language: General problems and problems of English*, Mouton,
The Hague, Paris.

-----[1976], *Selected Writings in English and General Linguistics*, Mouton, The
Hague, Paris.